

COORDONATE ALE REALIZĂRII PLASTICE A FORMEI ÎN CREAȚIA POPULARĂ AUTOHTONĂ

Mihail STAMATI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Studiul de față se referă în mare parte la un cadru îngust al creației autohtone artisanale din sec XIX - începutul sec. XX și ține de înțelegerea fenomenelor ce au determinat latura artistică și cea funcțională din creația populară în această perioadă. Cercetarea este orientată spre analizarea interferențelor artistice și tehnice și maniera în care acestea s-au influențat reciproc în perioada meșteșugăritului. În cele din urmă considerăm necesar de a explora posibilitățile revitalizării unor principii constructive și artistice din acea perioadă și aplicarea lor în condițiile și posibilitățile tehnice din creația contemporană, utilizând materiale și tehnologii moderne.

Cuvinte cheie: artizanat, funcție, instrumente, tradiție, furcă de tors, fus, design, creație, formă

Într-un articol precedent despre tendințele creației în designul contemporan menționam fireasca evoluție a acestui domeniu ca fenomen de „întoarcere la origini”, prin învățarea de la natură și reabordarea în prezent a unor principii creative utilizate de vechii artizani. Studiul de față se referă în mare parte la filiera creației populare și ține de înțelegerea fenomenelor ce au determinat latura artistică și cea funcțională din creația populară. Cercetarea este orientată spre analizarea interferențelor artistice și tehnice și maniera în care s-au influențat reciproc acestea în perioada de tranziție de la artizanat la industrializare. În cele din urmă este necesar de a explora posibilitățile revitalizării unor principii constructive și artistice din acea perioadă în condițiile și posibilitățile tehnice din creația contemporană, utilizând materiale și tehnologii moderne. Dat fiind faptul că cercetarea este orientată în general spre designul contemporan, în cazul dat aceste studii nu fac altceva decât să evidențieze niște fenomene caracteristice Republicii Moldova și României și să promoveze valori tradiționale care ar putea da naștere unor lucrări de design distinctive în raport cu creația contemporană în designul din întreaga lume.

Documentarea realizată în baza colecției muzeului de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău și Muzeul Etnografic al Transilvaniei, ține să scoată în evidență o serie de exponate cu înalt caracter artistic, bogate în decorațiuni și ornamente. O certitudine este faptul că majoritatea obiectelor au dublă menire – una fiind cea funcțională (motivul principal pentru care au fost realizate) și menirea decorativă (fapt argumentat prin prezența formelor complexe și minuțiozitatea detaliilor încrustate). Este lesne înțeleasă această condiție de coexistență a celor două meniri, deoarece majoritatea obiectelor din casa țaranului erau afișate și expuse la vedere oriunde prin odăi. În condițiile în care ele erau utilizate frecvent, lăsarea lor la îndemână era un lucru firesc, ceea ce „obliga” la un aspect estetic desăvârșit. În articolul „Casa mare – funcții și decor”, Elena Postolachi abordează tangențial acest subiect, referindu-se la conotația și rolul unor obiecte prezente în Casa mare: „Casa mare prezintă o încăpere deosebită, prin multiplele obiecte decorative, îndeosebi textile și mobilier de lemn, ordonate după un anumit cod prin locul ce le este atribuit după tradiție. Fiecare element este binevenit, purtând o anumită încărcătură plină de sens și valoare comunicativă.”[1].

Este cazul mai multor obiecte, dar am vrea să aducem inițial exemplul ustensilelor pentru prelucrarea lînei, a căror diversitate plastică poate fi explicată prin faptul că erau confecționate de flăcăi pentru a fi dăruite fetelor. Putem considera această atitudine o „competiție” care scotea la iveală nenumărate variații și interpretări ale formei furcilor pentru tors, fuselor, mai-uri pentru spălat pînză, călcătoare pentru pînză și alte obiecte din casă. În colecția muzeului Etnografic al Transilvaniei există o colecție amplă de exemplare ce reprezintă evoluția morfologică a furcilor de tors fiind formată din modele cu bățul simplu - rotund, cîteva exemplare derivate prin reliefarea mijlocului - în vederea susținerii caierului de lînă, o altă serie derivată din bățul cu crengi mediane

încovoiate, iar ca și culminație – o serie ce conține piese plate, al căror mijloc este dezvoltat decorativ pînă la stadiul unor aripi ample, intens decorate (fig.1).

Figura 1. Furci de tors

Figura 2. Furci de tors

O formă deosebită este furca scurtă, cu o talpă peste care femeia se așeza pentru a o fixa de scaun în cursul lucrului. Celelalte mai lungi erau fixate prin prinderea între genunchi, proptire în grindă, sau prin sprijinirea într-un orificiu din marginea laviței (fig.2). Aceste variații constructive explică supunerea formei furcii unui mod de utilizare funcțional, evoluat în raport cu factori ergonomici și implementări practice. Este un merit a unui demers creativ colectiv, care a scos la iveală și a transmis mai departe soluții verificate în timp, care și-au dovedit eficacitatea și valoarea lor estetică și funcțională.

Dorim de asemenea să atragem atenția asupra exponatelor realizate prin păstrarea crengilor mediane și încovoierea lor. Este un procedeu simplu, efektiv și foarte practic care implică prelucrare minimă a materiei brute (creanga). Metoda pare banală, dar dacă e să privim din punctul de vedere al utilizării resurselor și să

Figura 3. Cuiier „Baobab”, Xavier Lust

tratăm produsul din perspectiva filosofiei designului, asta ar însemna învățarea de la natură - crearea de obiecte ușor-integrabile în mediu, realizate ecologic și cu aspect organic. Dincolo de toate acestea, forma furcii înclină mult spre minimalism și asta nu că ar fi neapărat un parcurs conștient al celui care a confecționat-o, ci derivă, foarte probabil, dintr-un considerent al simplității dictat de structura crengii și al puținelor detalii pe care le conține. Este un exemplu clar de adaptare a unui element organic, printr-un procedeu meșteșugăresc, în rolul unui obiect utilitar, păstrându-i în același timp un înalt grad de naturalețe. În acest context facem o asociere cu ideea designerului Xavier Lust, autorul unui cuier pentru haine inspirat de la copacul baobab și care își explica în felul următor creația: „Ce poate fi mai natural decât crengile – primele cuiere care au putut să existe” (fig.3). În cazul proiectului „Baobab” calea parcursă la realizarea produsului este una industrială, bazată pe tehnologie, dar miezul concepției este similar celui pe care îl observăm în cazul furci cu crengi mediane.

Utilizarea simplistă a detaliilor și tendința de a exprima maxim prin mijloace minime este o direcție ce presupune mult raționament în creația de design. De aceea, în raport cu învățarea de la natură, parcursul rațional în creație trebuie să se manifeste și prin tendința de a o depăși pe aceasta – lucru similar cu perfecțiunea (care, conform zicalei - nu există). Referitor la această atitudine în creație, Paul Klee scria în concepțiile sale: „Se vrea să se spună mai mult decât natura și se săvârșește incalificabila greșeală de a voi să se spună cu mai multe mijloace decât o face ea, în loc să se reducă”.[2]. Această „reducere” ține de simplificare, stilizare și optimizare – procedee ce trebuie să seta la baza procesualului de apariție a unui produs în design.

Din seria prezentată în figura 2 sunt de menționat furcile cu talpă, care datorită elementului atașat la tijă, au un grad mai liber de utilizare. Această talpă este realizată dintr-o bucată de lemn lată și subțire pe care se așezau femeile când torceau. Este un detaliu care menținea furca vertical, fără ca să mai fie sprijinită sub braț, sau pe o margine de laviță. Acest element suplimentar realizat pentru mărirea confortului în timpul torsului era în majoritatea cazurilor încrustat, fiind prin urmare accentul decorativ al obiectului. De multe ori abundența de ornamente și încrustații, în afară de faptul că atribuiam finețe obiectelor, aveau și un impact mai puțin favorabil asupra nivelului de practicitate a lor. Mărunțirea suprafețelor și a detaliilor influențau modul de percepere a pieselor ca fiind firave și fragile, iar la nivel psihologic, după părerea noastră, acest fapt limita parțial gradul de libertate în utilizarea lor (fig. 4). Cu toate acestea, multitudinea mostrelor rămase ca moștenire și expuse, relatează despre o atitudine a meșterilor alimentată vădit de latura lor spirituală, îmbinând utilul cu plăcutul într-o manieră demnă de admirat. Aceasta este manieră interpretativă care merită a fi actualizată de fiecare dată atunci când raționalul tinde exagerat să inhibe toate celelalte calități umane în procesul de creație.

Figura 4. Detalii ale furcilor de tors

Chiar dacă realizarea unei furci de tors în zilele noastre ar fi un anacronism, readaptarea tehnicilor folosite și preluarea filosofiei acestor obiecte de cult (acestea având de fapt și un rol de cult), pot crea noi platforme de gândire și creație pentru contemporaneitatea domeniului .

Din seria instrumentelor folosite în industria casnică a textilelor e necesar să fie analizate mai multe exemplare, dar în continuarea studiului vom lua ca reper fusele de tors, evoluția morfologică a cărora a căpătat o mare diversitate. La fel ca și furcile de tors, fusele erau obiecte des dăruite de către flăcăi fetelor și având această postură de dar, li se acorda o atenție sporită atât prin calitatea executării și atribuirea diverselor forme, cât și a materialelor secundare utilizate pentru decorațiuni. Pornind de la construcția sa, dictată de mișcarea rotativă pe care o îndeplinește, fusul amintește, prin „comportamentul” său, de titirez. Partea inferioară mai dezvoltată, ce supune inerției întreaga formă alungită a sa, este criteriu care a dictat plastica tuturor variațiilor acestui instrument. Chiar dacă în muzeele de etnografie pot fi găsite o mulțime de exemplare executate divers, tectonica

lor rămîne unică, fiind supusă anumitor legități fizice ale mișcării axiale. Funcția fusului este de a se roti, timp în care pe forma sa alungită se înfășoară firul de lînă. Această mișcare este generată prin învîrtirea fusului în mînă, iar forma sa specifică are rolul de a întreține rotația asemena unui volant. Aceste caracteristici funcționale au dictat dezvoltarea morfologică a fuselor, cît despre activizare și decorațiuni, putem spune că anume acestea au avut rolul esențial în diversificarea imaginii acestor obiecte.

Referindu-ne la materialele secundare utilizate pentru decorarea fuselor, este necesar de a accentua că sunt des întîlnite fusele cu intarsii, la decorarea cărora erau folosite diferite metale și fragmente de rocă (cazuri mai rare). Exemplele din figura 5 demonstrează diversitatea de forme atribuite fusului ca element funcțional și în același timp decorativ.

Figura 5. Fuse de tors

Există mai multe produse – rezultat al industriei contemporane, în descrierea cărora se folosește termenul de „fusiform” - un corp de rotație alungit avînd capetele ascuțite, iar centru mai bombat. E foarte probabil că această etichetare să fie influențată de silueta fuselor de tors. Silueta unei forme a cărei secțiuni longitudinale prezintă în cele mai dese cazuri un profil aerodinamic întîlnit de obicei la aparatele de zbor, automobilele americane din perioada aerostilului (supranumită Era spațială, anii 1960) și alte obiecte de uz general. Asocierea este una radicală, dar dacă e să analizăm plastica generală a formei și să facem abstracție de domeniul de utilizare a obiectelor menționate, aceste exemple demonstrează o abordare creativă conștientă atît în creația meșteșugărească cît și cea industrială. O abordare creativă bazată pe aplicarea legilor fizice din natură și a proprietății materialelor - factori esențiali în definitivarea laturei funcționale a unui produs.

Concluzie

Arta populară este un exemplu al desăvîrșirii și perfecționării obiectelor uzuale, care printr-un merit colectiv cizelează atît forma cît și conținutul produselor. Este vorba despre o creație colectivă care face ca obiectele, instrumentele de zi cu zi din gospodăriile oamenilor să evolueze pînă la o maturitate testată de timp. În designul contemporan există necesitatea de a „împrumuta” din creația populară atitudini creative, care să dezvolte latura umană în procesul creației industrială, iar acest lucru este posibil doar studiind minuțios filosofia și evoluția morfologică a obiectelor pe care le-au creat și folosit predecesorii noștri.

Bibliografie

1. Postolachi, E. *Casa Mare – Funcții Și Decor*, Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, fascicula Etnografie și Muzeologie, serie nouă, vol. 7 (20), Chișinău, 2007, pag. 34.
2. Hasan, Y. *Paul Klee și pictura modernă*. Editura Meridiane, București, 1999.
3. Charlotte & Peter Fiel., *Design Now*. Editura Tachen GmbH, Germany, 2007.
4. Pedersen, B. M., Wolf, L. *Product Design 3*. Editura Graphis Inc, New York, 2003.
5. Fotografii realizate de către autorul articolului în incinta Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău și Muzeul Etnografic al Transilvaniei.